

วัตรปฏิบัติในการเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทยของครูสุบิน จันท์แก้ว

การศึกษาถึงวัตรปฏิบัติในการเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทยนี้ นำข้อมูลมาจากการ วัตรปฏิบัติและการสัมภาษณ์ ในการปฏิบัติตนเป็นผู้ปกกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยที่ได้ปฏิบัติมาจน ถึงปัจจุบัน

ครูสุบินเล่าถึงเหตุการณ์การไหว้ครูในบ้านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้ฟังว่า

"การไหว้ครูที่บ้านหลวงประดิษฐฯ จะไหว้เดือน 9 ถือวันพฤหัสบดีโดยไม่ต้องบอกกัน ทุกปีจะมีเหมือนกัน ท่านเคยพูดว่า...จะโกรธกันมากี่ร้อยก็พันปี ขอให้มาไหว้ครู หายยกโทษให้หมด ไม่ต้องให้เขาบอก เรารู้เราไป เราผิดพลาดอะไรเขาจะลงล้างให้หมด... สมัยก่อนเขาเอาของ ใส่ถาดมาเลย เออ! ไหน ๆ ก็เล่าแล้ว ทุกคนก็เห็นว่าก่อนจะไหว้ท่านจะเรียกคนที่สนิทมานั่งพับเพียบ ข้าง ๆ พอถึงตรงนี้ที่ไรทุกปีท่านต้องกระโดด ขณะตัวท่านอ้วน กระโดดตอนเชิญครู...พระครูเฒ่า พระครูทั้งนั้นเล่า ...ตรงนี้ที่ไรทุกปีเลยแล้วพวกเรา ก็ขอพร เนี่ย! ท่านอ้วนตามธรรมดาท่านเดิน... แงก...แกก ไปดูที่ไหนมาแล้วไม่เกิน โดยมากใจนั้นสำคัญที่สุด ตอนสมัยเด็ก ๆ ท่านไปที่ไหน พอเขาเชิญท่านจะไม่ขัด ถึงไหนท่านก็ไปทำ ก็จะเป็นคนติดตามไปบางบัวทอง นครปฐม เราก็ไป เราต้องมีฝีมือจะไปกับท่านก็เป็นคนติดตาม ท่านให้ตีอวดเราก็ต้องตีให้ได้ (หัวเราะ)... สำคัญความ เก่งกล้า ไปก็ไปช่วยท่านจัดเตรียมของ ช่วยนุ่งผ้า เราเป็นคนหิ้วของ"

ความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยก่อนนั้นมีความเป็นอยู่ที่อุดมสมบูรณ์ แต่ละบ้านจะมีพืชผัก ผลไม้ ปลูกไว้เป็นของในครอบครัว เมื่อมีงานบุญแต่ละบ้านก็จะนำสิ่งของที่มียุ่่นมาช่วยงาน โดยที่ไม่ต้องซื้อหา ซึ่งต่างจากสมัยปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่ของคนไทยนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป มี เทคโนโลยีเข้ามามากมาย มีการค้าขายที่เจริญมากขึ้นงานบุญกุศลหรืองานไหว้ครูในปัจจุบัน ผู้มา ร่วมงานจึงไม่นิยมนำสิ่งของมาช่วยงาน

ครูสุบิน จันท์แก้ว ได้เล่าถึงประสบการณ์จากการที่เห็นครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เลือกผู้ติดตามในเวลาไปงานไหว้ครูให้ฟังว่า

"ท่านจะเลือกคน ท่านจะมองนิสัยและลักษณะของคน เราเหมือนกันที่เคยสังเกตก็ไปมา หลายที่ครูจะไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปยุ่งในพิธี ก็จำครุมา...มีประสบการณ์มาอย่างนี้ เหมือนกับเราต้อง ตั้งมั่นเรื่องอย่างนี้ไม่ได้เลย ก็เคยตั้งอธิษฐานไว้ ไม่ว่าจะทำอะไรเคยสังเกตตัวเองขณะทำพิธี...เรา ทำไม่ถึงนั่งได้สองชั่วโมงสามชั่วโมง เคยสังเกตนะ ตามธรรมดาแล้วต้องวิ่งทุกครั้งเลย เคยสังเกต

หลายครั้งแล้ว...เพราะใจเรามั่น...เนี่ย! สำคัญ แล้วเราทำอะไรต้องทำให้มันละเอียด อย่าไปลวก ๆ ตามเขา เหมือนอะไรก็เอาเออะใช้ได้ ๆ การเจิมก็พยายามเจิมให้ครบ ต้องว่าคาถาครบทุกคน บางคนเขาลวก ๆ มีคนบอกให้ทำ ๆ ไปแต่มันขัดในใจ 200-300 คน ก็เคยทำหมด...คนที่เขาไม่นั่นเขาจะนึกอย่างไร...ตรงนี้สำคัญ"

ลักษณะของการเลือกผู้ติดตามของครูสุบินนั้น ครูใช้หลักการที่ได้เห็นมาจากเมื่อสมัยที่ติดตามครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไปประกอบพิธีไหว้ครู ครูสุบินจะเลือกบุคคลที่มีบุคลิกภาพเรียบร้อย มีความประพฤติดี มีระเบียบ และกล่าวถึงการเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูเมื่อเริ่มพิธีการจะต้องทำจิตใจให้มั่นคง มีสมาธิ ทำพิธีให้ครบทุกขั้นตอน การที่ผู้อ่านโองการมีจิตใจที่มั่นคง ก็จะสามารถทำพิธีได้โดยไม่มีความกังวล และนั่งทำพิธีจนจบพิธีไหว้ครู

ผู้วิจัยมีข้อควรคิดเห็นว่า เพราะเหตุใดคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง จึงเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูที่เป็นสตรี ผู้วิจัยทราบเหตุผลที่ปรากฏดังนี้คือ คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง เป็นบุตรสาวคนโตที่มีความรู้ความสามารถในด้านดนตรีเป็นอย่างสูง มีความประพฤติที่ดี จึงได้รับมอบโองการ และเป็นผู้สืบทอดการรับมอบโองการไหว้ครู โดยการสืบสายตรงจากสำนักหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

การรับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทย

ครูสุบิน จันทรแก้ว ได้รับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทยจากคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ครูเล่าถึงสาเหตุที่ได้รับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทยให้ฟังว่า

"เรื่องแรก เคยไปเชิญอาจารย์ประสิทธิ์ให้มาทำพิธีไหว้ครู พออีกรุ่นนั้นจะไปงานเผาพิ์แหวงบ้านคลัง มูลนิธิ (หลวงประดิษฐฯ) เขาจะไป เหมือนเอาเงินไปให้เขาก็เลยบอกว่าเขาเครื่องผมไปช้ไปในนามมูลนิธิบอกกับพี่สิทธิ์ ตอนนั้นคนมันพร้อม เอาเครื่องมอญไป พี่สิทธิ์ก็เลยบอกว่าอย่าอย่างนั้นเลย เชิญคุณหญิงเถอะให้ท่านมอบโองการให้ซะ เรามีเครื่องมากแล้ว สมบูรณ์แล้วทุกอย่างเราพร้อมแล้ว คุณหญิงมา 2 ครั้ง ครั้งแรกพอเห็นเครื่องแก็ร้องให้ คาคาไม่ถึงนะ จากนั้นมาอาจารย์ประสิทธิ์เขาด้วย เนาะคุณหญิงหรือไงเราก็ไม่รู้ละ แล้วความกตัญญูนี้สำคัญ เวลาทำอะไรเรียกเราตลอด ไปเชิญครั้งที่สองท่านกับอกจะมอบให้ ปีนั้นก็ต้องเตรียมงานใหญ่ ท่านเขียนมาให้หมดทุกอย่างเลย ลายมือของท่านเองคาถาท่านก็บอกทุกอย่าง ขณะที่รับมอบท่านบอกว่า ให้ตั้งมั่น ทำใจชื้อสัจย์ ตรงต่อเวลา ต้องเตรียมของไว้ต่างหากอีกชุดหนึ่งเพื่อเป็นของรับมอบ พอมาไหว้ครูถึงเวลา มอบก็ทำพิธีมอบ ทำเพลงประสิทธิ์ ท่านท่องคาถาแล้วก็บอกว่าให้ว่าตาม ขออันเชิญเทพเจ้าในเครื่องดนตรีทั้งหลาย จงมาเป็นเกียรติเกล้าในข้าพเจ้า ข้าพเจ้าทรงจำ มีสติปัญญา ทรงจำได้ ให้มีความรู้ยิ่งขึ้นไป และอ่านโองการได้ และก็มอบคาถาให้ เมื่อได้รับมอบแล้วก็ต้องหมั่นท่องพยายาม

ไม่ให้ผิดไม่ให้ขาด ให้แม่นยำเหมือนเราท่องจำในสมอง ถ้าติดขัดก็พาเราสมาธิไม่ดี...นี่สำคัญ ที่ว่ากัน ก็ต้องให้ถูกก็สบายใจ ไม่ติดขัด ถ้าไปผิดหรือสะดุดใจก็ไม่ดี ต้องตั้งมั่นอยู่ในความดี มีเมตตากรุณา ทำบุญกุศลสม่ำเสมอ ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ต้องมีสัจจะพูดในสิ่งที่เป็นความจริง เชื่อถือได้"

การที่บุคคลใดที่ได้รับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครุ นั้น จะต้องผ่านการพิจารณาอย่างดี จากครูบาอาจารย์ ผู้ที่ใกล้ชิดหรือผู้ที่เห็นการปฏิบัติตนของบุคคลนั้น ๆ และต้องถึงพร้อมด้วย คุณสมบัติหลายประการที่ประกอบกันคือ ความมีวิยวุฒิ คุณวุฒิทางดนตรี มีคุณธรรม และสิ่งที่น่าจะเป็นคุณสมบัติของผู้อ่านโองการอีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่เป็นเจ้าของวงดนตรีไทยที่มีคุณภาพ เพราะการเป็นเจ้าของวงดนตรีนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติที่เป็นผู้นำ สามารถปกครองคนทั้งหลายได้ มีความเอื้ออาทร มีความยุติธรรมและมีคุณธรรม และเมื่อได้รับมอบหมายแล้วต้องมีความประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีลธรรมและมีสัจจะ

ครูสุบิน จันทรแก้ว เล่าถึงคำพูดที่ศักดิ์สิทธิ์ของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ให้ฟังว่า

"มีอยู่คน คนหุ้ม แหว่งบ้านคุณครู อยู่ดี ๆ มาขอโองการครู ท่านโกรธ บอกขอให้บอกเถอะ ไกลไกลนี่ท่านบอกว่าคาถาอะไรนี่จำได้ว่าไปเลย ท่านไม่หวง คือเราฟังท่านว่าอยู่ตลอดเวลา บอกว่าเอาไปใช้ได้เลย ท่านว่ามันจะบ้า ไม่ช้าผลที่สุดก็บ้าตาย ตรงนี้สำคัญมากเลยอยู่ดี ๆ มาขอไม่ได้ให้ ก็ให้เอง จำเข้าไว้เลย ก็อย่างมีคนมาขอ เวลาเชิญก็เชิญเราไปจะมาขอโองการ บอกว่าไม่ได้ อย่างที่เราให้ลูกพี่แหว่ง บ้านคลังนั้นของเขา เราอโหสิให้ได้ไม่ใช่ของเรา เรายังอาวุโสหน่อยอยู่ ผู้ใหญ่ เขายังมีเราก็ตามรุ่น เราทำอะไรอย่าให้พลาด ใครเชิญถ้าเราว่างเราก็ไป ได้หรือไม่ได้เราก็ไป"

ลักษณะคำพูดของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ครูสุบินเล่าให้ฟังว่ามีคนมาขอโองการจากท่านครูแล้วท่านพูดว่า "เอาไปใช้ได้เลย มันจะบ้า" ประโยคนี้หมายความว่าถึงคำพูดของท่านครูที่ว่า โองการไหว้ครุนี้ไม่ได้หวง แต่ถ้าเอาไปใช้เองมันจะบ้า เพราะว่าโองการไหว้ครุ นั้น ผู้ที่จะอ่านโองการได้นั้นจะต้องได้รับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการเสียก่อน

สำหรับครูสุบิน จันทรแก้ว ถึงแม้ว่าขณะนี้ครูจะอายุ 68 ปีแล้ว ครูสุบินไม่สามารถจะมอบโองการของตนเองให้กับผู้อื่นได้ เพราะครุคิดว่ายังมีอาวุโสหน่อยอยู่ และยังมีผู้อ่านโองการที่มีอาวุโสมากกว่าครู ครูสุบินเคยเล่าให้ฟังว่ามีคนหลายคนเคยมาขอโองการจากครูแต่ครูก็ได้ปฏิเสธ และเคยบอกกับข้าพเจ้าว่า "โองการไหว้ครุห้ามขอเด็ดขาด ถ้าเขาจะให้ก็ให้เอง"

ภาพที่ 2 คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ทำพิธีไหว้ครู

ภาพที่ 3 ผู้บรรเลงหน้าพาทย์ในพิธีมอบโองการของครูลูบีน จันทรแก้ว

ภาพที่ 4 คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง ประพรมน้ำมนต์

ภาพที่ 5 ครูลูบีน จันทร์แก้ว รับมอบโองการไหว้ครูจากคุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง

การปฏิบัติตนก่อนทำพิธีไหว้ครู

ครูสุบิน จันทร์แก้ว เล่าถึงการปฏิบัติตนก่อนไปทำพิธีไหว้ครูให้ฟังว่า

"ก่อนวันทำพิธีก็จะจัดรูปไหว้ครู เตรียมห้องกลับไปมา 3 ครั้ง ตั้งแต่ต้นจนจบ แล้วก็สวดมนต์ไหว้พระ ไหว้พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ คือตั้งนะโม 3 จบ แล้วก็อาระหัง สัมมา สัมพุทโธ ภควา แล้วก็นึกถึงครูหลวงประดิษฐไพเราะฯ ก่อนในใจของเรานะ แล้วก็ถองบพพระครูเดมาที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่พอถึงตรงนี้ที่ไร ใจต้องวูบ ๆ เคยสังเกตดู นึกถึงครูนี้แล้วต้องว่าถึง 3 หน เนี่ย! มันต้องแวบ ๆ ผลอไม่ได้ เคยนั่งทำงาน งานนั้นพยายามไม่ให้ผิด แหม! รู้สึกสบายใจ ถ้ายิ่งเสียงไม่เข้าหูไม่สบายใจ แล้วก็ไหว้พ่อแม่ จะซ้อมเพลงหน้าพาทย์เวลาใครบรรเลงเราจะได้แม่นยำ พอตื่นเช้าก็เตรียมตัวอาบน้ำ ทำใจให้สบาย พอไปถึงงานเราก็ต้องสำรวจม กินข้าวยังไม่กินรวมกันเลย เพื่อนฝูงยังงี้ก็ต้องวางตัวไปอย่างหนึ่ง พอเกือบจะถึงเวลาก็จะเปลี่ยนเสื้อผ้า นั่งรอเวลาทำพิธี"

การเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูนั้น ก่อนจะไปทำพิธีจะต้องมีการเตรียมตัว ห้องโองการไหว้ครู สวดมนต์ และทำจิตใจให้สบาย วัตรปฏิบัติก่อนทำพิธีไหว้ครูของครูสุบินที่ผู้วิจัยพบเป็นประจําก็คือ เวลาประมาณ 19.00 น. ครูสุบินจะจัดรูปบูชาครูโดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือแล้วหันกลับไปไหว้หิ้งบูชาครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) หลังจากนั้นก็จะเดินไปหยิบสมุดโองการไหว้ครูที่ห่อด้วยผ้าเช็ดหน้าสีขาว พร้อมกับหมอนใบประจําที่ใช้สำหรับอ่านโองการ หลังจากนั้นครูสุบินก็จะนำหมอนวางตรงหน้าเครื่องดนตรี หันหน้าไปทางทิศเหนือปูผ้าเช็ดหน้าที่ห่อสมุดโองการ แล้วนำสมุดโองการวางลงบนผ้าเช็ดหน้า จากนั้นจะกราบ 3 ครั้ง แล้วครูก็ห้องโองการในใจ เมื่อห้องโองการจบแล้วครูสุบินจะกราบ 3 ครั้ง ปิดสมุดโองการ นำผ้าเช็ดหน้าห่อสมุด แล้วนำไปเก็บ หลังจากนั้นครูสุบินจะเตรียมเสื้อผ้าที่ใช้สำหรับอ่านโองการ นำมาพับใส่กระเป่า ตรวจดูอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ครบ เมื่อเรียบร้อยแล้วจะนำกระเป่าไปวางบริเวณที่นั่งประจํา และจะซ้อมเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูจนครบทุกเพลง เข้านอนเร็วกว่าวันปกติ

เมื่อถึงวันไปประกอบพิธีครูสุบินจะตื่นประมาณ 05.00 น. ปฏิบัติภารกิจส่วนตัว ครูสุบินจะแต่งตัวเสร็จเรียบร้อยก่อนที่บุคคลอื่นจะมาถึงประมาณ 1 ชั่วโมง ช่วงนี้จะรับประทานอาหารเช้าซึ่งจะเป็นเครื่องดื่มประเภทกาแฟหรือไมโล แต่จะไม่นิยมรับประทานข้าวจนกว่าจะทำพิธีเรียบร้อยแล้ว ครูสุบินจะเดินทางไปถึงงานไหว้ครูก่อนประมาณ 1-2 ชั่วโมง พอไปถึงงานก็จะนั่งรอเวลา และจะไม่ค่อยสนทนากับผู้อื่นมากนัก ซึ่งตามปกติก็ไม่สนทนาอยู่แล้ว สำหรับผู้วิจัยเองเมื่อถึงเวลาที่ครูสุบินใกล้จะทำพิธีก็จะทราบและไม่เข้าไปสนทนาด้วย

สำหรับการแต่งตั้งเป็นผู้อ่านโองการของครูสุบินนั้น เวลาไม่มีลูกศิษย์ที่ติดตามไปด้วย ครูสุบินก็จะเปลี่ยนชุดเอง แต่ถ้ามีลูกศิษย์ติดตามไปด้วยลูกศิษย์ก็จะคอยช่วย และบางครั้งจะมี นักดนตรีที่ไปบรรเลงหน้าพาทย์ คือ อาจารย์เทิม สมานมิตร จะคอยช่วยครูสุบินเปลี่ยนชุด ผู้วิจัย ไม่สามารถเข้าไปช่วยได้ เนื่องจากเป็นความปรารถนาของครูสุบินที่ต้องการผู้ช่วยที่เป็นผู้ชาย

การปฏิบัติตนในการเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครู

ครูสุบิน จันทรแก้ว เล่าถึงการปฏิบัติตนในการเป็นผู้อ่านโองการให้ฟังว่า

“พอขึ้นไปประกอบพิธีก็จะดูว่าอะไรขาดตกบกพร่อง ต้องดูของแล้วบอกเขา สิ่งไหนวาง ไม่ถูกต้อง ให้เรียบร้อยไม่ให้ขาด ของที่ไม่มีก็ไม่ต้องไปนั้นเขาเอาของที่เขามี ไม่มีแล้วไม่ยอมไม่ได้ เพราะเขาเตรียมแล้ว พอเรียบร้อยแล้วก็ต้องตั้งสมาธิ วอกแวกไม่ได้เลย ใครยังงักได้เหมือนหนูเรา ไม่ได้ฟังแล้ว เราทำหน้าที่ของเราขอให้มันนั้นแน่ะ อย่างที่เล่าว่าเคยสังเกตตัวเอง...สำคัญ อยู่ได้ก็ แปลก ไปถามใครดูได้นั่งได้อย่างไร ไม่เป็นอะไร ขนาดกลับทำนั่งยังไม่ยากกลับทำนั่งเลย ที่นั้น.. ไปกำแพงแสน เจอพวกอ่างทอง เออ! นิสัยต้องเป็นอย่างนี้เป็นนักดนตรีที่มีมารยาทดี ยังรู้จักมา เลิกแล้วก็ขึ้นมาเจิมหน้า นักดนตรีมันต้องอย่างนี้ ไปเจอบางชุดไม่ยากเอ่ยชื่อ เหมือนตีรูก่อนนั้น ไม่ได้ ตีล่วงหน้าไม่ได้ ยังไม่ถึงเวลาแต่ตีไปก่อน เขาต้องเรียกก็ต้องยุ่งซิ เขาต้องรอคนเรียก”

การปฏิบัติตนในการประกอบพิธีนั้น เมื่อถึงเวลาครูสุบินจะขึ้นบนเวทีแล้วขึ้นไปนั่งที่ซึ่ง จัดเตรียมไว้แล้ว ครูจะสังเกตดูการจัดวางเครื่องสังเวศ ถ้ามีสิ่งใดที่ไม่ถูกต้อง ครูสุบินก็จะบอกกับ ลูกศิษย์ผู้ติดตาม ให้ไปบอกผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องพิธี เมื่อทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว ครูสุบินก็จะ นั่งรอเวลา พอได้เวลาเริ่มพิธีครูสุบินก็จะบอกให้จัดรูป ลักษณะการทำพิธีของครูสุบินนั้น ครูจะไม่มี การบรรยายถึงความสำคัญของการทำพิธีไหว้ครู การพูดบรรยายนั้นเป็นหน้าที่ของผู้จัด ครูจะทำ หน้าที่เป็นผู้อ่านโองการเพียงอย่างเดียว

ในการทำพิธีแต่ละครั้งนั้นด้านส่วนตัวครูสุบิน ครูจะเน้นถึงการมีสมาธิ และการทำจิตใจ ให้ตั้งมั่น ทำพิธีทุกขั้นตอนให้เรียบร้อย ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ที่สุด จากลักษณะการตั้งมั่นของครูสุบิน ทำให้พบว่า ครูสุบินสามารถนั่งได้เป็นระยะเวลาานาน โดยที่ไม่มีความเมื่อยล้า ครูสุบินสามารถ นั่งพับเพียบได้ในท่าเดียวโดยที่ไม่ต้องเปลี่ยนท่านั่งเลย

ลักษณะของผู้บรรเลงหน้าพาทย์ที่ตื้นนั้น จะต้องเป็นนักดนตรีที่มีความประพณีดีมีมารยาท รู้จักหลักการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ การบรรเลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครุนี้ ผู้อ่านเฝ้าการจะต้องเรียก เพลง ผู้บรรเลงจึงจะบรรเลงได้ ถ้ามิฉะนั้นจะถือว่าเป็นการบรรเลงที่ผิดหลักการบรรเลงหน้าพาทย์

ลำดับการปฏิบัติในพิธีไหว้ครุดนตรีไทย

ตอนที่ 1 อันเชิญและบูชาครู เทพ เทวดา ฤาษี และครู มนุษย์ผู้ล่วงลับไปแล้ว

1. พิธีกร และผู้เข้าร่วมพิธีจัดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคาถา ซึ่งมีความหมายถึง การขอสมอภัยโทษที่ได้ทำผิดเกินไป แล้วดนตรีบรรเลงเพลงสาธุการ ซ้ำอีกครั้งเป็นการแสดงว่า ทุกคนบูชาพระพุทธเจ้า

2. พิธีกรกล่าวนำบูชา บทบูชาคุณครูบาอาจารย์ขอให้มีความสุขปราศจากโรครภัย และมีลาภ ดนตรีบรรเลง เพลงสาธุการกลอง ซึ่งมีใช้เพลงเดียวกับสาธุการ และมีความหมายรวมไปถึง ครู บิดามารดาด้วย

3. พิธีกรกล่าวนำบูชาอัญเชิญพระอิศวร พระนารายณ์ และเทวดาทั้งหลาย ดนตรีบรรเลง เพลงกรม แผละ ตระสันนิบาต หน้าพาทย์เพลง "กลม" หมายถึง องค์พระอิศวรผู้เป็นใหญ่ต่อด้วย เพลง "แผละ" ซึ่งเป็นเพลงหน้าพาทย์ประจำครุฑพาหนะของพระนารายณ์และเพลง ตระสันนิบาต หมายถึงเทพทั้งหลายที่มาพร้อมประชุมพร้อมกัน

4. พิธีกรกล่าวนำอัญเชิญพระปัญจสิขรณ์ ถวายเครื่องสังเวทและขอพร ดนตรีบรรเลง เพลงตระเชิญ ตระเทวาประสิทธิ์ (ให้พร)

5. พิธีกรกล่าวนำ อัญเชิญ พระวิษณุกรรม พระปัญจสิขรณ์ และพระประคนธรรพ พร้อมกัน ทั้ง 3 องค์ เพื่อถวายเครื่องสังเวท ดนตรีบรรเลงเพลงบาทสกุณีเสมอข้ามสมุทร ตระพระประคนธรรพ

6. พิธีกรกล่าวนำ อัญเชิญ พระฤาษี 7 องค์ ดนตรีบรรเลง เสมอเถรพราหมณ์เข้า

7. พิธีกรกล่าวนำ เชิญครูทั้งหลายทั้งเทพและพราหมณ์ที่มีได้ออกนาม ดนตรีบรรเลง เพลงดำเนินพราหมณ์เข้า

8. พิธีกรกล่าวนำ บูชาเทวดาทั้งหลาย ถวายดอกไม้ เครื่องหอม ฯลฯ ดนตรีบรรเลง เพลงเหาะ

9. พิธีกรกล่าวนำ บูชาท่านครู (มนุษย์) ที่ล่วงลับไปแล้ว (ออกนาม) เชิญมาร่วมพิธีรับ เครื่องสังเวท ขอพร ดนตรีบรรเลง เพลงเสมอ 3 ลา, รัว 3 ลา

ตอนที่ 2 อัญเชิญและบูชาพระพิราพ

ผู้เข้าพิธีทุกคนจัดรูปใหม่อีกครั้ง

1. พิธีกรกล่าวนำ คาถาอัญเชิญพระพิราพ ดนตรีบรรเลง เพลงพระพิราพเต็มองค์ ซึ่งนักดนตรีมักเรียกว่า เพลง “องค์พระ”
2. พิธีกรกล่าวนำ เชิญเข้าในพิธี ถวายรูปเทียน ดนตรีบรรเลง เพลงเสมอมาร (ผู้ช่วยในพิธีเตรียมจัดและหยิบของที่จะถวายครุทุกสิ่ง)

ตอนที่ 3 ถวายเครื่องดนตรีฝ่ายเทพ

1. พิธีกรกล่าวนำ ถวายเครื่องกระยาบวขลังเวย ดนตรีบรรเลง เพลงนั่งกิน
2. พิธีกรกล่าวนำ ถวายเครื่องพระพิราพ ดนตรีบรรเลง เพลงเช่นเหล่า (ระหว่างนี้อาจมีการบรรเลงดนตรี หรือรำนานฤศิลป์ถวายมือ แต่ “ครู” ที่อัญเชิญมาในพิธีฯ)
3. พิธีกรกล่าวนำ ลาเครื่องสังเวย
4. พิธีกรกล่าวนำ เทัญครูเสด็จเข้าที่ หรือเสด็จกลับไปจากพิธีฯ ดนตรีบรรเลง เพลงพราหมณ์ออก และเสมอเข้าที่
เมื่อนำเครื่องสังเวยออกไปหมดแล้ว พิธีกรโปรยข้าวตอกดอกไม้ไปที่เครื่องดนตรี และพรมน้ำมนต์ ดนตรีบรรเลง เพลงโปรยข้าวตอก
5. พรมน้ำมนต์ และเจิมหน้าผู้เข้าร่วมพิธีและศิษย์
จบพิธีบรรเลง เพลงกราวรำ

การปฏิบัติตนหลังจากเสร็จพิธีไหว้ครู

ครูสุบิน จันทรแก้ว เล่าถึงการปฏิบัติตนเมื่อทำพิธีไหว้ครูเสร็จแล้ว ให้ฟังว่า

“พอเสร็จพิธีก็จะเปลี่ยนเสื้อผ้า เขาเลี้ยงข้าวก็ต้องกินข้าว พอเช้าวันรุ่งขึ้นก็เอาขันไปใส่บาตร ถ้าใครเขาทำบุญทอดผ้าป่าที่วัดไหนก็ให้ขันไปทำบุญ ส่วนเงินเก็บไว้เวลาเข้าพรรษาใส่ขันไปถวายพระ”

หลังจากที่ครูสุบิน จันทรแก้ว ทำพิธีเรียบร้อยแล้วก็จะไปเปลี่ยนเสื้อผ้า แล้วรับประทานอาหารที่เจ้าของงานได้จัดเตรียมไว้ให้ เมื่อรับประทานอาหารแล้วก็จะกลับบ้าน บางครั้งมีขันที่ได้รับการครอบ ดอกไม้ กลับมาด้วย เมื่อมาถึงบ้านครูสุบินก็จะอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นชุดอยู่กับบ้าน แล้วนำชุดผู้อ่านโองการไปซัก และนำเงินมานับใส่ถุงพลาสติกไว้ถุงละ 100 บาท ส่วนขันก็จะวางเป็นแถว 10 ใบ ใช้กระดาษหนังสือพิมพ์ห่อไว้สำหรับดอกไม้จะใส่แจกันถวายครู และถวายพระในบ้าน ถ้ามีมากก็จะแจกคนที่อยู่แถวบริเวณบ้าน เมื่อถึงเทศกาลต่าง ๆ ก็จะนำเงินไปทำบุญ ส่วนขันก็นำไปถวายวัดที่กัณดารตามภาคต่าง ๆ ที่ไม่มีขันใช้ พอเช้าหลังจากวันประกอบพิธีไหว้ครูแล้ว

ครูสุบินก็จะนำชิ้นสำหรับผู้อ่านโครงการได้รับมาไปตัดบาตรและถวายพระ เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ แก่ครูผู้ล่วงลับไปแล้ว

การได้รับเชิญให้เป็นผู้อ่านโครงการไหว้ครูตามสถาบันการศึกษา

ครูสุบิน จันทร์แก้ว พูดถึงการที่ได้รับเชิญให้เป็นผู้อ่านโครงการไหว้ครูตามสถาบันการศึกษา เล่าให้ฟังว่า

“ปกติไม่เคยเรียกร้องใครมาเชิญก็ไป โดยมากเขาจะให้ 1,000 – 2,000 บาท บางคนมาเชิญก็ถามเหมือนกัน แต่บอกว่าไม่เคยเรียกเลย เขาเอาธมารับ สมัยก่อนเรื่องไหว้ครูเขาไม่เคยเรียก ตามปกติถ้าเขาไม่เคยทำไหว้ครู เราก็ไปทำให้เขาจะได้มีกำลังใจ มีสิริมงคล”

จากการที่มีผู้มาเชิญให้ไปประกอบพิธีไหว้ครู แล้วครูสุบินไม่ได้เรียกราคานั้นแสดงว่าครูเป็นบุคคลที่ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณที่ไม่นิยมเรียกค่าประกอบพิธีไหว้ครู พิธีไหว้ครูเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการแสดงความเคารพความกตัญญูต่อครู ฉะนั้นลักษณะของความศักดิ์สิทธิ์นั้น จึงไม่ควรมัวเรื่องสินจ้างรางวัลเข้ามาเกี่ยวข้อง

ครูสุบินเป็นผู้ที่มีความเชื่อเพื่อแผ่ต่อทุกคนในวงการดนตรีไทย ปัจจุบันนี้ครูสุบินเป็นผู้ที่ประกอบพิธีไหว้ครูตามสถาบันการศึกษา และตามบ้านนักดนตรีไทยทั่วไปที่เชิญครูสุบินไปประกอบพิธี สาเหตุที่ได้รับเชิญเพราะว่าเป็นผู้อ่านโครงการที่มีความเพียบพร้อมทั้งด้านความประพฤติ การปฏิบัติตน จนส่งให้เป็นผู้ที่ได้รับเชิญให้ประกอบพิธีอันศักดิ์สิทธิ์นี้

จากการวิจัยวัตรปฏิบัติในการเป็นผู้อ่านโครงการไหว้ครูดนตรีไทยของครูสุบิน จันทร์แก้ว ทำให้ทราบถึงแนวความคิด การปฏิบัติตนเป็นผู้อ่านไหว้ครู ว่าท่านเป็นผู้ที่จิตใจตั้งมั่น มีความกตัญญู เป็นผู้ที่รักษาระเบียบแบบแผนในการเป็นผู้อ่านโครงการไหว้ครู และการประกอบพิธีไหว้ครูให้ครบทุกขั้นตอน ทำพิธีด้วยความละเอียดและประณีต ไม่ให้เกิดข้อผิดพลาด เพื่อที่จะทำให้พิธีไหว้ครูนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

ครูสุบิน จันทร์แก้ว ได้รับมอบให้เป็นผู้อ่านโครงการไหว้ครูจากคุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลง ขั้นตอนการรับมอบนั้น ได้รับการสืบทอดมาจากประเพณีการมอบโครงการแบบโบราณ กล่าวคือ มีบุคคลที่อาวุโสกว่าได้เห็นการประพฤติปฏิบัติตนของครูสุบิน จันทร์แก้ว ในการดำรงตน และมี

คุณสมบัติถึงพร้อมทุกประการ ในการเป็นผู้อ่านโองการ จึงเรียนให้คุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลง ทราบ และได้มอบโองการให้ครุให้ นอกจากนั้น ครูสุบิน จันทรแก้ว ยังมีความกตัญญูต่อครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีความนอบน้อมต่อทุกคนในตระกูลศิลปบรรเลง ด้วยเหตุนี้ ครูสุบินจึงได้รับการสืบทอดให้เป็นผู้อ่านโองการจากสำนักหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

เมื่อได้รับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการให้ครุจากคุณหญิงขึ้น ศิลปบรรเลงแล้ว ครูสุบินมีการปฏิบัติตนให้ดียิ่งขึ้น คือ มีวัตรปฏิบัติประจำวันที่ดีอย่างสม่ำเสมอ ดำเนินชีวิตให้ถูกต้องกับหลักศีลธรรม และแสวงหาวิชาความรู้ในด้านดนตรีไทยให้มากยิ่งขึ้น เพื่อความเหมาะสมแก่คุณสมบัติการเป็นผู้อ่านโองการให้ครุดนตรีไทย

การเลือกผู้ติดตามหรือผู้ช่วยในพิธีให้ครุของครูสุบิน จันทรแก้ว ท่านได้ประสบการณ์มาจากการที่ติดตาม ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ไปทำพิธีให้ครุ จึงได้นำหลักการคัดเลือกบุคคลนั้นมาใช้กับตนเองนั้น ครูสุบินจะพิจารณาจากความประพฤติ การปฏิบัติ ความสัมพันธ์กับครุ หรือบุคคลอื่นในสังคม เมื่อครูสุบิน ได้เห็นความประพฤติของบุคคลนั้น ๆ แล้ว ก็จะทำให้เป็นที่ติดตามไปในงานพิธีให้ครุ และงานอื่น ๆ ด้วย

สำหรับการปฏิบัติตนก่อนทำพิธีนั้น ก่อนถึงวันพิธีให้ครุ ครูสุบินจะต้องท่องโองการให้เกิดความแม่นยำมากยิ่งขึ้น และเพื่อกันความผิดพลาด มีการซ้อมเพลงหน้าพาทย์เพื่อทำให้เกิดการแม่นยำ และเข้านอนให้เร็วกว่าวันธรรมดา ก่อนนอนจะไหว้พระสวดมนต์ ระลึกถึงพระครูของครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และระลึกถึงพระคุณบิดา-มารดา เมื่อถึงวันพิธีให้ครุ จะตื่นนอนแต่เช้ามีด อาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด แล้วแต่งตัว ทำจิตใจให้แจ่มใส เมื่อแต่งตัวเรียบร้อยแล้วครูสุบินจะนั่งรอรถเพื่อจะมารับ

เมื่อไปถึงงานพิธีให้ครุก็จะนั่งรอเวลาประกอบพิธี เวลานั้นจะไม่ค่อยสนทนากับผู้ใดมากนัก เนื่องจากจะต้องทำให้เกิดสมาธิ พอใกล้เวลาครุจะไปเปลี่ยนเสื้อผ้า บางครั้งครุจะเปลี่ยนเสื้อผ้าคนเดียว ถ้ามีผู้ติดตามไปด้วยก็จะช่วยครุเปลี่ยนเสื้อผ้า เมื่อเปลี่ยนเสื้อผ้าแล้ว ครุก็จะนั่งรอเวลาทำพิธี เมื่อถึงเวลาครุจะขึ้นไปประกอบพิธี ก่อนทำพิธีให้ครุ จะต้องตรวจดูเครื่องสังเวद्य ว่าจัดวางให้ถูกต้องหรือไม่ ถ้ามีสิ่งของขาด ครูสุบินก็จะไม่เรียกให้เจ้าของงานหามาให้ครบ เพราะครูสุบินถือว่าเขาได้จัดหาอย่างสมบูรณ์แล้ว เมื่อทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว ครูสุบินทำจิตใจให้ตั้งมั่น มีสมาธิไม่คิดถึงเรื่องอื่นนอกจากการกระทำพิธีให้ครุเพียงอย่างเดียว

ลำดับการปฏิบัติในพิธีไหว้ครุ นั้น ครูสุบินจะไม่มีการบรรยายรายละเอียดของพิธีไหว้ครุ ครูจะเริ่มพิธี ด้วยการให้ประธานจุดธูปเทียน แล้วผู้อ่านโองการรวมทั้งผู้ร่วมพิธีจุดธูปเทียน ผู้อ่านโองการกล่าวนำและทำพิธีตามลำดับขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 อัญเชิญและบูชาครูเทพ เทวดา ฤาษี และครุมนุชย์ผู้ล่วงลับไปแล้ว ขั้นตอนที่ 2 อัญเชิญและบูชาพระพิราพ ขั้นตอนที่ 3 ถวายเครื่องสังเวฬุฝ่ายเทพ ลาเครื่องสังเวฬุ พรหมน้ำมนต์ และเจิมหน้าผู้เข้าพิธี และลูกศิษย์

เมื่อประกอบพิธีเรียบร้อยแล้วครูสุบิน ก็จะมาเปลี่ยนเสื้อผ้า รับประทานอาหารแล้วเดินทางกลับบ้าน พอวันรุ่งขึ้นจะนำขันของผู้อ่านโองการไปตักบาตร

จากการศึกษาทำให้พบว่าครูสุบินเป็นผู้อ่านโองการที่มีแนวความคิดและการปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองคือ ยึดถือประเพณีโบราณ อนุรักษ์สิ่งที่โบราณได้ปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง และจะปฏิบัติตนในวัตรปฏิบัติ ในการเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครุเช่นนี้ต่อไป โดยมีอุดมการณ์ที่ว่า มีวัตรปฏิบัติที่ดี มีการเตรียมตัวที่ดี จะทำสิ่งใดต้องมาจากที่ใจก่อนเสมอ โดยมีจิตใจที่ตั้งมั่น มีสมาธิ ทำหน้าที่ให้ดีและสมบูรณ์ที่สุด ให้มีความเรียบร้อย ทำทุกขั้นตอนในพิธีให้ละเอียดที่สุด ไม่ให้เกิดความผิดพลาด เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ และความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและผู้เข้าร่วมพิธี